

РОЗДІЛ XII. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 16:340.12

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.5.57>

ЛОГІЧНА ТИПОЛОГІЯ ПРАВОВОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

Крижановська Т.О.,
кандидат філософських наук
доцент кафедри філософії
Національний університет
«Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0002-6391-6871

Токар Л.В.,
асистент кафедри філософії
Національний університет
«Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0002-0690-4655

Крижановська Т.О., Токар Л.В. Логічна типологія правової невизначеності: теоретико-методологічні засади.

Статтю присвячено логіко-теоретичному аналізу правової невизначеності та обґрунтуванню її типології. Вихідною є теза про те, що правова невизначеність не є випадковим дефектом нормативного регулювання, а становить структурну характеристику права, пов'язану з відкритою текстурою правових норм, загальністю правових понять і механізмами їх інтерпретації. Проблема дослідження полягає в тому, що в теорії права невизначеність часто використовується як узагальнююче поняття без належного логічного розмежування її підстав, що призводить до методологічної нечіткості та ускладнює визначення меж формалізації правових понять. Метою дослідження є виявлення логічно різнорідних механізмів виникнення правової невизначеності, їх концептуальне розмежування та уточнення меж застосування формальних логічних інструментів у правовому мисленні. Методологічну основу становить поєднання логіко-філософського аналізу, доктринально-правового підходу та юридичних конкретна наукових методів. Його доцільність зумовлена структурною складністю досліджуваного явища. У статті запропоновано логічну типологію правової невизначеності, що охоплює нечіткість меж, семантичну неоднозначність та невизначеність критеріїв оцінки. Показано, що кожен із цих типів має автономний механізм виникнення, функціонує на різних логічних рівнях і по-різному трансформується в процесі підвищення визначеності через інтерпретацію або конкретизацію. Обґрунтовано, що формалізація та уточнення правових понять не усувають невизначеність остаточно, а змінюють форму її прояву. У цьому виявляється діалектичний взаємозв'язок правової визначеності та правової невизначеності, коли підвищення визначеності в одному вимірі одночасно породжує нові зони невизначеності в іншому. Визначеність і невизначеність постають як структурно взаємозумовлені елементи правового регулювання, що перебувають у динаміці постійного перерозподілу меж. Дослідження виконано як перша частина двох послідовних статей. Отримані результати створюють теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу процесів конкретизації у правозастосуванні та оцінки впливу виокремлених типів невизначеності на аргументацію судових рішень, що і становитиме основу подальшого етапу дослідження.

Ключові слова: правова невизначеність, правова визначеність, логічна типологія, нечіткість меж, семантична неоднозначність, невизначеність критеріїв оцінки, логіка правозастосування.

Kryzhanovska T.O., Tokar L.V. Logical typology of legal uncertainty: theoretical and methodological foundations.

The article is devoted to a logical-theoretical analysis of legal indeterminacy and to substantiating its typology. The point of departure is the thesis that legal indeterminacy is not a contingent defect of normative regulation but a structural characteristic of law, associated with the open texture of legal rules, the generality of legal concepts, and the mechanisms of their interpretation. The research problem lies in the fact that, in legal theory, indeterminacy is often treated as a general umbrella notion without sufficient logical differentiation of its grounds, which leads to methodological vagueness and complicates the identification of the limits of formalization of legal concepts. The aim of the study is to identify logically heterogeneous mechanisms underlying legal indeterminacy, to conceptually distinguish them, and to clarify the limits of applying formal logical tools in legal reasoning. The methodological basis is a combination of logical and philosophical analysis, a doctrinal and legal approach, and specific scientific legal methods. Its expediency is determined by the structural complexity of the phenomenon under study. The article proposes a logical typology of legal indeterminacy encompassing vagueness, semantic ambiguity, and evaluative indeterminacy. It is demonstrated that each of these types has an autonomous mechanism of emergence, operates at different logical levels, and transforms differently in the process of increasing determinacy through interpretation or specification. It is argued that formalization and clarification of legal concepts do not eliminate indeterminacy entirely but rather transform the form of its manifestation. This reveals the dialectical interrelation between legal determinacy and legal indeterminacy: increasing determinacy in one dimension simultaneously generates new zones of indeterminacy in another. Determinacy and indeterminacy thus appear as structurally interdependent elements of legal regulation, existing in a dynamic process of continuous redistribution of boundaries. The examining was conducted as the first part of two consecutive articles. The results obtained provide a theoretical framework for further analysis of processes of specification in legal application and for assessing the impact of the identified types of indeterminacy on judicial reasoning, which will form the basis for the next stage of the examining.

Key words: legal indeterminacy, legal determinacy, logical typology, vagueness, semantic ambiguity, evaluative indeterminacy, logic of legal reasoning.

Постановка проблеми. Вимога правової визначеності традиційно трактується як одна з ключових умов стабільності правового регулювання та передбачуваності правових наслідків, тоді як її порушення оцінюється як негативний стан. Водночас, у процесі тлумачення і застосування норм постійно виявляються межові, нечіткі ситуації, що ускладнюють однозначне встановлення їх змісту та умов застосування. Проблема полягає не лише у визнанні цієї напруги, а в її теоретичному описі. У правовій теорії невизначеність часто фігурує як узагальнююче поняття, що охоплює різні за механізмом виникнення явища. Однак відсутність чіткого логічного розмежування цих явищ ускладнює аналіз меж формалізації правових понять і створює методологічну нечіткість у розумінні самого принципу правової визначеності. Це, своєю чергою, актуалізує потребу в логічному аналізі правової невизначеності та в обґрунтуванні її типології як теоретичного підґрунтя подальших досліджень.

Слід також зауважити, що дане дослідження реалізується у форматі двох послідовних статей. У першій статті здійснюється логіко-теоретичний аналіз правової невизначеності та обґрунтовується її типологія, тоді як у другій будуть розглядатися прояви виокремлених типів у судовій практиці та їх вплив на логіку правозастосування.

Мета дослідження полягає у виявленні логічно різнорідних типів правової невизначеності, їх концептуальному розмежуванні та уточненні меж застосування класичних формальних логічних інструментів у правовому мисленні. Окремий акцент робиться на з'ясуванні того, яким чином запропонована логічна типологія створює теоретичні передумови для пояснення процесів конкретизації невизначеності у правозастосуванні, зокрема в судовій практиці.

Стан опрацювання проблематики. У сучасній українській юридичній науці правова невизначеність активно досліджується, однак переважно в межах галузевих або прикладних підходів. С.В. Васильєв аналізує її у зв'язку з механізмом правового регулювання процесуальних правовідносин і практичними труднощами реалізації прав [3]. М.М. Дмитрієва акцентує на нормативно-правових чинниках її виникнення, зокрема якості законодавчої техніки та передбачуваності регулювання [4]. О.М. Юркевич підкреслює, що невизначеність не зводиться до прогалин або

колізій, а пов'язана зі структурою правового мислення та логічними особливостями правових понять [5]. Системний зв'язок правотворчості, практики та правозастосування у формуванні невизначеності обґрунтовує Є.Б. Кубко [6]. У зарубіжній літературі проблема має усталену теоретичну традицію. Відправною точкою є концепція «відкритої текстури» Г.Л.А. Гарта, що фіксує неминучість пограничних випадків застосування норм [7]. Т. Ендікотт обґрунтовує внутрішній характер нечіткості для права [8], тоді як Л. Солан і А. Мармор наголошують на складності або принциповій неможливості її повного усунення в інтерпретації [9; 10]. Семантичну неоднозначність аналізують Р. Посчер і А. Сеннет, розглядаючи її як множинність значень, що породжує конкуренцію інтерпретацій [11; 12]. У міждисциплінарних дослідженнях Н. Дайї пропонуються спроби кількісного вимірювання правової невизначеності засобами інформаційної теорії [13]. Філософсько-логічні підвалини проблеми розроблені у працях Р. Соренсена та К. Файна: перший аналізує нечіткість як властивість понять із невизначеними межами [14], другий акцентує на межах формалізації та принциповій складності її повного логічного усунення [15]. Загалом правова невизначеність визнається фундаментальною характеристикою права, однак наявні підходи здебільшого фокусуються на окремих її проявах і не пропонують системного логічного розмежування механізмів її виникнення. Це зумовлює потребу в концептуальному аналізі та обґрунтуванні логічної типології правової невизначеності.

Методологічну основу дослідження становить поєднання логіко-філософського аналізу, доктринально-правового підходу та юридичних конкретнауків методів, що дозволяє розглядати правову невизначеність як структурно складне явище. Ключовим методом дослідження є концептуальний аналіз, спрямований на виявлення та логічне розмежування різних підстав правової невизначеності. Важливе місце в дослідженні посідає логіко-семантичний метод, за допомогою якого аналізуються особливості функціонування правових понять і мовних виразів у нормативному та інтерпретаційному контекстах. Поряд із цим у роботі застосовується доктринально-правовий аналіз, спрямований на осмислення правової невизначеності в межах усталених теоретико-правових концепцій і наукових доктрин. Окрему роль відіграє аналітико-правовий метод, який забезпечує співвіднесення теоретичних і логічних висновків із реальними правовими нормами, принципами та інтерпретаційними практиками. Допоміжними у дослідженні є порівняльно-правовий (компаративний) метод у вигляді зіставлення різних ліній судової практики як різних механізмів конкретизації та формально-юридичний метод як аналіз норм з допропозиційним і пропозиційним рівнем невизначеності

Виклад основного матеріалу. Насамперед зосередимось на осмисленні поняття правової невизначеності з логіко-теоретичної перспективи. Такий підхід є методологічно виправданим, оскільки предмет її дослідження «є міждисциплінарним, що пов'язує знання логічної форми та юридичного змісту» [5, с. 118]. У перетині логічного й нормативного вимірів правова невизначеність може бути охарактеризована як стан правового регулювання або правозастосування, за якого адресат норми не має достатніх підстав для надійного передбачення правових наслідків у типових чи близьких до типових ситуаціях, а межі дозволеного, забороненого або критерії юридичної оцінки залишаються варіативними. Йдеться не лише про емпіричну складність прогнозування, а про структурну особливість права, пов'язану з мовою нормативних приписів і контекстами їх тлумачення. Саме тому «було б не виправданим спрощенням звести проблему правової невизначеності до ... техніко-юридичних засобів усунення прогалін у законодавстві чи позбавлення юридичних текстів двозначності або дефінітивної плутанини ... а й є набагато глибшою» [6, с. 111], такою, що потребує ґрунтовного теоретико-методологічного осмислення як феномена, закоріненого у самій природі правового мислення.

Водночас, у сучасних теоретико-правових концепціях дедалі послідовніше утверджується уявлення про невизначеність як іманентну характеристику права: «кожна правова система за своєю суттю містить елементи невизначеності» [16]. Такий підхід дозволяє відійти від трактування невизначеності виключно як дефектного явища та розглядати її у ширшому теоретичному вимірі. Зокрема, обґрунтовується позиція, згідно з якою «невизначеність у праві крім своєї негативної сторони, має і позитивну сторону, її також слід розглядати як відому якість, властивість права» [3, с. 22], оскільки вона може виступати протипагою надмірному формалізму, забезпечуючи гнучкість і адаптивність правового регулювання в умовах соціальної динаміки.

Значущість цієї проблематики підтверджується на нормативному рівні, де юридична визначеність прямо закріплена як складова принципу верховенства права та одна з ключових якостей права

[1, ст. 3]. Водночас у правознавстві відсутня єдність щодо її теоретичного статусу: її трактують або як самостійний принцип, або як елемент принципу верховенства права [3; 4; 5; 6]. У взаємозв'язку з нею принцип правової невизначеності набуває регулятивного значення: вони функціонують не як взаємовиключні, а як взаємодоповнювальні засади, що встановлюють межі застосування одна одної та «забезпечують гнучкість та ефективність правового регулювання» [4, с. 17].

Таке розуміння знаходить підтвердження не лише в теорії, а й у практиці правозастосування. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) наголошує, що навіть за максимальної чіткості нормативного формулювання «завжди існуватиме потреба у роз'ясненні нечітких норм або тих, що потребують пристосування до обставин, які змінюються», оскільки «багато законів неминуче сформульовані у термінах, що тією чи іншою мірою є нечіткими, та тлумачення й застосування яких є питанням практики» [2, п. 65], а надмірна визначеність може призводити до небажаної «жорсткості».

Саме цю структурну межу між типовими й нетиповими випадками застосування норм концептуалізував Г.Л.А. Гарт, розрізняючи «тверде ядро» («hard core») правила та зону його невизначеності. Під «твердим ядром» він розуміє усталені випадки, щодо яких значення правила не викликає сумнівів, тоді як поза його межами виникає сфера пограничних ситуацій – «півтінь» («penumbra»), тобто «проблеми, що виникають поза межами твердого ядра стандартних випадків або усталених значень» [7, р. 607]. Важливо, що «півтінь» не є випадковим дефектом формулювання, а логічно неминучим наслідком загальності правових правил і відкритості мовних виразів. У таких випадках застосування норми не може бути здійснене шляхом простої дедукції, оскільки самі межі її застосування виявляються концептуально невизначеними.

Підхід Г. Гарта окреслює проблему відкритої текстури правових норм, однак не надає формального інструменту для опису переходу від невизначеності до рішення. Для теоретичного аналізу цього переходу доцільно залучити інструментарій філософської логіки нечіткості, зокрема концепцію Кіта Файна (Kit Fine), викладену у статті «Vagueness, Truth and Logic» (1975). К. Файн виходить із того, що нечіткість є не локальним дефектом окремих висловлювань, а системною властивістю мови, «двозначністю у великому та систематичному масштабі» [15, р. 282], закоріненою в структурі загальних термінів. Формальним механізмом її аналізу виступає прецизифікація (precisification) – множина допустимих уточнень, які роблять висловлювання повністю визначеним, тоді як істинність розуміється як суперістинність (super-truth), тобто істинність у всіх повних і допустимих уточненнях [15, р. 273]. Отже, замість пошуку єдиної граничної точки застосування пропонується множинна модель допустимих конкретизацій.

Методологічне значення цієї конструкції полягає в можливості описати перехід від «півтіні» до рішення як структуровану процедуру уточнення, а не як довільний акт розсуду. Якщо у мовній площині прецизифікація означає допустиму специфікацію значення, то в правозастосуванні вона проявляється як множина можливих конкретизацій правового поняття в межах інтерпретаційних обмежень системи. За К. Файном, специфікація є прийнятною лише за умови її релевантності та збереження класичних логічних зв'язків [15, р. 268–272], тобто не повинна породжувати суперечностей при подальшому уточненні. Перенесення цього принципу у правову площину дозволяє описати критерії допустимості конкретизації – відповідність принципам права, системній узгодженості норм і усталеній практиці. Як бачимо, логіка нечіткості не усуває «півтінь», але формалізує механізм роботи з нею, а саме, рішення у пограничному випадку постає як вибір конкретизації, що зберігає системну узгодженість, тоді як відкритість текстури зберігається. Отже, модель допустимих уточнень забезпечує логічний опис переходу від структурної невизначеності до нормативно достатньої визначеності без претензії на остаточну фіксацію меж застосування правила.

Утім, множинність допустимих уточнень свідчить, що підвищення рівня визначеності не означає остаточного усунення невизначеності, оскільки кожна конкретизація, окреслюючи межі застосування правила, водночас формує нові пограничні зони щодо власних умов релевантності. У цьому сенсі взаємодія правової визначеності та правової невизначеності має структурно взаємозумовлений характер: спроби підвищення визначеності через формалізацію та уточнення термінів неминуче продукують нові ділянки невизначеності, пов'язані з межами застосування, семантичними розгалуженнями та оціночними критеріями. Тож правова визначеність не протистоїть невизначеності як її заперечення, а функціонує в режимі постійного перерозподілу меж, де усунення невизначеності в одному вимірі означає її переміщення в інший.

Разом із тим визнання неминучості правової невизначеності ще не означає її концептуальної прозорості. Навпаки, у праві вона набуває особливої гостроти з огляду на те, що може виникати на різних логічних рівнях – допропозиційному, пропозиційному та на рівні оцінювання, тобто у структурі правових понять, нормативних висловлювань і в межах «відкритої текстури» правових норм у цілому. Тобто, невизначеність у праві постає як багатовимірний феномен, що має різні логічні підстави та форми прояву. З цієї перспективи доцільно виокремити три основні типи правової невизначеності, які і будуть проаналізовані далі: нечіткість меж (*Vagueness*); неоднозначність значення (*Ambiguity*); невизначеність критеріїв оцінки (*Evaluative indeterminacy*). Таке розрізнення, вважаємо, дозволить концептуально відмежувати різні форми правової невизначеності та створити підґрунтя для їх послідовного теоретичного аналізу.

Нечіткість меж (Vagueness) постає як форма правової невизначеності, що виникає на рівні правових понять і відкритої текстури нормативного регулювання. Проблема полягає у відсутності чітких логічних критеріїв, які дозволяли б однозначно визначити межі застосування поняття до конкретних випадків. Саме в такому сенсі Т. Ендікотт визначає «“нечіткий” як такий, що застосовується до виразу, якщо існують дійсні або можливі пограничні випадки його застосування» [8, р. 38]. За такого підходу невизначеність не зумовлена браком фактичної інформації чи незнанням значення терміна, а випливає з відкритості меж самого поняття, що унеможливує його повну логічну фіксацію.

Методологічно важливо відмежувати нечіткість меж від буденного уявлення про «розмитість мовлення». У повсякденному вжитку «нечіткість» часто приписується способам використання мови, таким як неінформативні обіцянки, ухильні описи чи риторичні натяки. Однак така комунікативна невизначеність не є тотожною нечіткості у строгому логічному сенсі. Йдеться не про прагматичні стратегії мовця, а про структурну особливість понять із відкритими межами застосування.

У теоретичному значенні пограничним є випадок, коли «навіть за умови, що ми знаємо всі релевантні факти, ми не знаємо, чи слід застосовувати відповідний вираз» [8, р. 31]. Саме така нечіткість узгоджується з класичною позицією Г.Л.А. Гарта щодо меж формалізованої дії правил, коли навіть усталені норми «у певний момент, коли їх застосування буде поставлено під сумнів, виявляться невизначеними; вони матимуть те, що називають відкритою текстурою» [17, р. 128]. Йдеться про ситуації, у яких правило виходить за межі стандартних випадків і потребує інтерпретаційного рішення. Отже, у праві нечіткість постає не як дефект формулювання норми, а як логічно неминуча характеристика правових понять, що визначає межі їх формалізації. Більше того, саме нечіткість меж демонструє, що спроби підвищити визначеність шляхом деталізації або уточнення правових понять не усувають її остаточно, а лише зміщують лінію розмежування між очевидними та пограничними випадками. Кожна конкретизація, окреслюючи сферу безсумнівного застосування поняття, водночас формує нові граничні ситуації щодо умов застосування вже уточнених критеріїв. У цьому сенсі формалізація не ліквідує нечіткість меж, а виступає механізмом її структурного перерозподілу.

Поряд із пограничними випадками застосування понять у праві виникають і ситуації іншого типу, коли проблема пов'язана з множинністю можливих значень самого мовного виразу. «... неоднозначність характеризують як властивість речень і слів на допропозиційному рівні, тоді як нечіткість стосується пропозицій і концептів як значень слів і речень» [11, р. 129]. Це розрізнення вказує на різні рівні виникнення правової невизначеності та має принципове значення для її логічного аналізу.

Неоднозначність значення (Ambiguity) постає як форма правової невизначеності, що виникає на рівні семантичної множинності значень мовних виразів і зумовлена наявністю двох або більше дискретних значень одного й того самого слова, словосполучення або нормативного формулювання. У логіко-теоретичному сенсі йдеться про ситуації, коли невизначеність виникає ще до формування пропозиційного змісту висловлювання, тобто на допропозиційному рівні мови, і пов'язана з конкуренцією альтернативних значень.

На відміну від нечіткості меж, що стосується відкритості застосування поняття, неоднозначність значення ґрунтується на іншому механізмі виникнення невизначеності. Як зазначає Т. Ендікотт, невизначеності, що виникають унаслідок використання неоднозначних виразів, зазвичай можуть бути усунуті шляхом з'ясування того, яке саме значення мав на увазі мовець, тоді як для нечіткості меж такий шлях непридатний. Він підкреслює, що синтаксис може створювати або

усувати неоднозначність, проте синтаксичної нечіткості не існує [8, р. 54]. Отже, неоднозначність значення слід розглядати як контингентну семантичну властивість мовних форм, тоді як нечіткість меж має структурний характер.

У межах аналізу неоднозначності істотним є також розрізнення її внутрішніх форм. Право «розрізняє явну і приховану багатозначність» [12]. Явна багатозначність має місце тоді, коли значення норми є неясним і допускає кілька семантичних інтерпретацій. Натомість прихована виникає у випадках, коли значення формально чітке, але однаково застосовне до істотно різних об'єктів. Фактично йдеться про відмінність між багатозначністю значення та багатозначністю референції, що дозволяє точніше локалізувати джерело правової невизначеності, у першому випадку – на рівні мовного значення, у другому – на рівні співвіднесення норми з різними класами об'єктів у правозастосуванні.

Утім, навіть тоді, коли неоднозначність усувається шляхом інтерпретаційного вибору одного з альтернативних значень, невизначеність не зникає повністю. Вибір конкретного значення переводить проблему з рівня семантичної множинності на рівень визначення меж застосування вже обраного змісту. Таким чином, усунення неоднозначності значення через інтерпретацію не ліквідує невизначеність, а трансформує її форму, а саме: семантична конкуренція значень поступається місцем питанням релевантності та меж застосування конкретизованого поняття. Отже, і в цьому випадку підвищення визначеності має характер структурного перерозподілу невизначеності, а не її повного усунення.

Однак правова невизначеність не вичерпується проблемами меж або значень мовних виразів.

Невизначеність критеріїв оцінки (Evaluative indeterminacy) постає як особливий тип правової невизначеності, що виявляється на рівні нормативних стандартів, якими керується суб'єкт правозастосування. Йдеться про ситуації, коли навіть за відсутності семантичної неясності суд або інший правозастосовний орган змушений здійснювати ціннісне зважування, співвідносячи норму з принципами та цілями правового регулювання. Отже, джерело невизначеності локалізується не у значенні терміну, а у способі нормативної оцінки ситуації через апеляцію до принципів, презумпцій, правових фікцій.

Проблема набуває особливої ваги вже на етапі правотворчості, коли законодавець свідомо включає до норм оціночні поняття, що не мають вичерпних формалізованих критеріїв. Функціонально такі конструкції є «самою розповсюдженою формою правової невизначеності» [3, с. 24] і покликані забезпечувати гнучкість регулювання. Закріплюючи такі норми, законодавець водночас передбачає юридичні способи їх подальшої конкретизації, делегуючи продовження правотворення на рівень застосування [3, с. 25]. Невизначеність критеріїв оцінки не усувається повністю, а процедурно компенсується через тлумачення, мотивування рішень і апеляцію до принципів.

Однак така процедурна компенсація не означає повного зникнення невизначеності. Навпаки, формулювання або деталізація критеріїв оцінки переносить проблему на інший рівень, рівень співвідношення та ієрархії самих принципів і стандартів. Кожне уточнення нормативного критерію передбачає нове зважування його ваги щодо інших цінностей правового порядку, що знову відкриває простір для інтерпретаційного вибору. У цьому сенсі конкретизація оціночних стандартів не усуває проблеми *evaluative indeterminacy*, а лише змінює її конфігурацію, переносячи центр невизначеності у площину балансування та аргументації.

З огляду на це, сама категорія правової невизначеності виявляється оцінно навантаженою. Як слушно зазначає М.М. Дмитрієва, «правова невизначеність виступає як оцінне поняття, яке трактується суб'єктивно залежно від конкретної ситуації або кон'юнктури» [4, с. 16]. Це означає, що невизначеність є не лише характеристикою норми, а й результатом оцінки її функціонування в конкретному контексті. У цьому сенсі і правова визначеність, і правова невизначеність мають аксіологічний вимір, вони передбачають певний стандарт передбачуваності чи справедливості. Відтак, невизначеність критеріїв оцінки стосується не лише змісту окремих правових категорій, а й самого способу теоретичного опису права.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що правова невизначеність постає не як однорідне явище, а як результат дії різних логічних механізмів, що функціонують на рівні понять, мовних значень і нормативних стандартів оцінки. Їх розмежування дозволяє показати, що спроби підвищення визначеності через уточнення, інтерпретацію або конкретизацію не усувають невизначеність повністю, а змінюють форму її прояву: усунення семантичної багатозначності переводить проблему у площину меж застосування; конкретизація оціночних стандартів – у сферу ба-

лансування принципів; деталізація меж понять – у нові пограничні випадки. У цьому виявляється діалектичний взаємозв'язок правової визначеності та правової невизначеності, коли підвищення рівня визначеності в одному вимірі одночасно породжує нові зони невизначеності в іншому. Визначеність і невизначеність функціонують як взаємозумовлені елементи правового регулювання, що перебувають у постійному перерозподілі меж.

Запропоноване логічне розмежування уточнює межі застосування формальних логічних інструментів у правовому мисленні та створює підґрунтя для аналізу процесів конкретизації у правозастосуванні. Практичні прояви окреслених типів та їх вплив на судову аргументацію становитимуть предмет наступної статті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20> (дата звернення 2.02.2026).
2. «Веренцов проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 11.04.2013 р. (за заявою № 20372/11), п. 65. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945 (дата звернення 2.02.2026).
3. Васильєв С.В. «Невизначеність» у механізмі правового регулювання процесуальних правовідносин та юридичні інструменти її усунення. *Правова держава*. 2021. № 42. С. 22–31. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2021.42.232409>.
4. Дмитрієва М.М. Проблеми правової визначеності в правотворчості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2021 № 51. С. 13–18. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.51.3>.
5. Юркевич О.М. Логічні підстави юридичної невизначеності: до постановки проблеми. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. 2010. № 3. С. 118–124. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3355/4/Yurkevych_118.pdf (дата звернення 2.02.2026).
6. Кубко Є.Б. Правотворчість, юридична практика і правова невизначеність: методологічні аспекти взаємозв'язку. *Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України*. 2024. Випуск 35. С. 108–120. DOI: <https://doi.org/10.33663/0869-2491-2024-35-108-120>.
7. Hart H.L.A. Positivism and the Separation of Law and Morals. *Harvard Law Review*. 1958. Vol. 71. № 4. P. 593–629. URL: <https://is.gd/9ck8Ex> (дата звернення 2.02.2026).
8. Endicott T.A.O. Vagueness in Law. Oxford: University Press. 2000. 225 p. <https://is.gd/JyGOtA> (дата звернення 2.02.2026).
9. Solan L.M. Why It Is So Difficult to Resolve Vagueness in Legal Interpretation. *Vagueness and Law: Philosophical and Legal Perspectives* / ed. by G. Keil, R. Poscher. Oxford: University Press, 2016. P. 231–246. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198782889.003.0011>.
10. Marmor A. Pragmatic Vagueness in Statutory Law. *Vagueness and Law: Philosophical and Legal Perspectives* / ed. by G. Keil, R. Poscher. Oxford: Oxford University Press, 2016. P. 161–176. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198782889.003.0007>.
11. Poscher R. Ambiguity and Vagueness in Legal Interpretation. *Ambiguity and Vagueness in Legal Interpretation* / ed. by P.M. Tiersma, L.M. Solan. Oxford: University Press. 2010. С. 128–144. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199572120.013.0010>.
12. Sennet A. Ambiguity. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2023 Edition) / ed. by E.N. Zalta, U. Nodelman. URL: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2023/entries/ambiguity/> (дата звернення 2.02.2026).
13. Dayi N. Measuring Legal Uncertainty in Outputs Generated by Artificial Intelligence Systems Through Semantic Entropy. *GSI*. 2026. Part 19. URL: <https://is.gd/dtr2fK> (дата звернення 2.02.2026).
14. Sorensen R. Vagueness. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2023 Edition) / ed. by E.N. Zalta, U. Nodelman. URL: <https://plato.stanford.edu/archives/win2023/entries/vagueness>.
15. Fine K. Vagueness, Truth and Logic. *Synthese*. 1975. Vol. 30, № 3–4. P. 265–300. URL: <https://semantics.uchicago.edu/kennedy/classes/s06/readings/fine75.pdf> (дата звернення 2.02.2026).

16. Balássy, Ádám Miklós. Uncertainty Doctrine of Legal Systems. *Journal of Legal and Political Sciences*. 2023. Vol. XIV. №. 4. URL: https://www.academia.edu/114217290/Uncertainty_doctrine_of_legal_systems (дата звернення 2.02.2026).
17. Hart H.L.A. Formalism and Rule-Scepticism / Hart H.L.A. *The Concept of Law*. Oxford: University Press, 1994. P. 124–154. URL: <https://is.gd/yMCIEa> (дата звернення 2.02.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 3.02.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026
Дата публікації: 5.03.2026

© Крижановська Т.О., Токар Л.В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0